

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

HÉTPRÓBÁS TÜCSKÖK ZENÉJE

SZEPESI ATTILA: MEDVECUKOR

Boldogok, akik ott élnek, ahol világra jöttek – mondja valahol a beregszászi származású, ám nyolc éves korától Budapesten élő Szepesi Attila. Fájdalom lappang szavaiban és elfojtott vágyakozás. Forrása, eredete egészen közletről ismerős. De boldogok lehetnek azok is, akik emlékezni tudnak – egészítem ki vigasztalásképp szavait –, s talán még náluk is boldogabbak, akiknek emlékeiben az utolsó mozaikkocka is megmutatható.

A *Medvecukor* című kötet költője rutinosan és igaz szívvel emlékezik. Gyermekkorának és kora ifjúságának bebábozódott szereplőit és történéseit bontogatja, eszmélésétől a történelmi korszakhatárnak tartott 1956-ig. Ám ehhez idő- és lélekutazást kellett megtennie, mert a bábok Attila gyermekségének színtereivel együtt ott maradtak az orosz megszállás mennykövei által felszaggatott Beregszászban, ott vészelték át a kárpátaljai magyarok második kisebbségi korszakának évtizedeit. Ne várjon hát e báboktól pillangót senki, az is eléggé bizarr, hogy a költő szonettekre talált bennük: barbár idők barbár szonettjeire.

A szonettek formailag teljesen szabadok. Nincsenek quartinái, sem terzinái, a sorok kötelező számán kívül semmilyen más kötöttség nem utal az eredeti versformára, ellenben lássuk be, hogy az Attila szonettjei eredendő barbárságuk okán formálhatnak jogot erre a szabadságra. Lírai (igazából azonban prózai) hősük többnyire nem a szerző. Névtelen, régóta halott kisemberek, vagy éppenséggel a polgári Beregszász ma is megbecsüléssel emlegetett nagyjai jönnek velünk szemközt, akiket a végső enyészetből hív elő a költő, miközben visszaadja nevüket, személyiségüket, s olykor jellemük körvonalazására is vállalkozik. Összeszorult szívvel lehet csak olvasni az örökké sepregető Cigány Rozi balladai tömörséggel feljajduló esetét, akire egy esős, hideg őszi napon ráomlott a hegyoldal, vagy a nyolc éves Áts Feri tragédiáját, aki addig kalapált egy tetszhalott bombát, míg „*csak vércafatos rongyok maradtak belőle.*” Megismerjük Vaskovics bácsit, a kovácsot, Vascsák bácsit, a susztert, Kótyuk bácsit, a bicebóca koldust, Schwarz bácsit, a zsidó szatócsot, aki hosszú bajuszt növesztett, hogy parasztnak nézzék, és hol együttérzéssel, hol

pedig száanalommal követjük sorsukat. De ne hagyjuk ki a szemléből a hódítókkal érkező figurákat se. Vityának hívták az első oroszot, akivel Attila találkozott. „*Ha belenézttem tündöklő-kék szemébe,/ ami visszakacagott reám, nem értettem,/ miért mondják az oroszokat bűsz farkasoknak.*” S így nem kap választ kérdésére a szomszédban lakó, ikont rejtegető, titokban vallásos Fescsenkó-házaspártól, sem a harmonikaszóra vígan trepákat járó orosz katonáktól, sem pedig szeplős barátjától, Volkov kapitány Gyenej nevű fiától. De hát kik vitték akkor lágerbe Kálmán nagyapát, meg Szutor Jenő bácsit, a református püspököt? Akkor kezd csak értelmében valami válaszféle formálódni, amikor egy szakadt, vodkaszagú muszkavezető három géppisztolyos kiskatonával behatol a beregszászi otthonukba, s közli, hogy „*a ház mostantól Tuljakov ezredesé, aki a Szovjetunió hőse*”. És ott van mindenütt a regett Beszpeka, az állambiztonsági szolgálat, melynek egyik tisztje az édesanyát is megkönyékezi, hogy besúgóvá aljasítsa. Ettől kezdve a gyereket mentális problémák gyötrik, éjszakái felborulnak, álmai rémesek lesznek. Egy alkalommal „*a kolompoló kecskenyáj/ berontott a kertünkbe, mindent letíport, és ruszin favágónk,/ Vaszil volt a kecskepásztor: vgyori képe vereslett, mint az ördögé,/ és páros szarv meredt a homlokán.*”

De lássunk néhány alakot a hírességek közül is. Ha az egykori főszolgabíróról, a hadifogságot követően Budapesten élő apáról nem is tudunk meg túl sokat, oda kell figyelniünk a kálvinista Benda Kálmán nagyapára, a neves magyar történészre, Gulácsy Lajosra, Na Conxipán festőjére, aki a Buzinkay-házban, rokonoknál vendégeskedve „*hol középkori lovagnak,/ hol süveges mágusnak öltözött, és egy zöld mappába/ lerajzolta a Vérke kőhídját, az Uszkaysikátort, a Bethlen-kastélyt meg a Sárokhelyet.*” De a legtöbb fény mégis a sebészorvos nagybácsira, Linner Bertalanra esik, akinek emléktáblája és szereény mellszobra áll Beregszászban ma is. „*Kezdetben az oroszok gyanakodva méregették/ sebészorvos Linner nagybátyámat,/ de hamar rájöttek, hogy a maguk felcserei hajítófát sem érnek/... Állítólag repülőgépen vitték Lembergbe meg Kijevbe,/ hogy valami nagybeteg párt-hatalmasságot megoperáljon./ Ezekről az útjairól – hiába faggattuk – sosem beszélt./ A legenda szerint egyszer még Moszkvába is elröpítették,/ ahol a Kremlben/ négy Sztálint kellett végigvizsgálnia,/ négy teljesen egyforma/ bajszos grúzt, és nem volt szabad tudnia, melyikük az igazi.*” Hát igen, ez már valami. De arról talán Szepesi Attila sem tud, hogy a nagy gyógyító nevét a népköltészet is megörökítette. 1969 nyarán egy tiszaujlaki kőműves-segéd az ő nevével indította a minden bizonnyal 20. század eleji, különösen Ugocsában és Szatmárban elterjedt új stílusú kórházballadát:

Beregszászi kórház kertje homokos,
Abban sétál Linner doktor főorvos.
Csipkés szélű zsebkendő a zsebében,
Operáló kés villog a kezében.

- Adjon Isten, doktor uram, jó napot!
- Isten hozott, barna kislány, mi bajod?
- Doktor uram, nagy volna a kérésem,
Szeretőmet a kórházból kikérem.

S ha már a legendáig jutottunk, ne feledkezzünk meg Báthy Annáról, a Kossuth-díjas operaénekes keresztanyáról sem, aki, „*a díjátadó ceremónia után/ azonnal kezet mosott, mert paroláznia kellett/ a barátságosan vigyorgó/ kugligolyó-fejű Rákosi Mátyással,/ akit a családban csak úgy hívtak: az első magyar fára-jó*”. Aztán vessünk egy pillantást a Borzavölgyéből származó Fircák Iván Krotonra, Kárpátalja Herkulesére, akinek az angol királynő díszes római sisakot készíttetett, aki egy spanyolországi arénában pusztá kézzel tekerte ki a legerősebb bika nyakát, aki egy német autógyárból hátán hozta ki a neki szánt gépkocsit, s akinek szépen ívelő karrierjét az átkozott KGB törte ketté. A gyermek Szepesi Attila mindezt csak hallomásból tudja, de bizonyos helyzetekben a közvetett emlékek is fontos sarkkövek lehetnek az emlékezés szentélyében.

És sorolhatnánk még az epizódokat hosszasan, de szinte magától lapozódik tovább a könyv, s ahol megáll, ott imazászlóikat védőpajzsként tartva maguk fölé, bocskoros ruszinok vonulnak a Szepesi-ház előtt. Máriapócs felé tartanak, „*ahogy évszázadok óta*”, s a fáradt menetet elnyújtott énekükkel együtt tolja maga előtt a néhai szél. Pálóczi Horváth Lajosnál is megbámulhattuk már a ruszinok istenes vonulását. Akkor a Kerekhegyre felérve tartott pihenőt a búcsúsok menete, s a szüretelő magyarok frissítő vízzel, szőlővel kínálták őket, mielőtt újból nekiveselkedtek az útnak. Könnyű volt nekik! Európában akkor még mindenütt a béke méhe zöngött, s tárt karokkal várta őket a máriapócsi könnyező Szűzanya. De ezeket itt, amint elérték az országhatárt, „*a géppisztolyos orosz martalócok visszafordították*.” Mit tettél népeddel, ó, Istenem-Uram?

Bizony, eljárt felettünk az idő, s velünk változott, vénült környezetünk is. Ma már a Báboktára sem lehet kimenni, Bábotka nincs többé. Meglévő szárazulatait nagyrészt beépítették, mert ha keservesen is, csak növekszik, ter-

jeszkedik a város, az örökké vizes lapályok meg lassanként feltöltődtek szeméttel. A szeméthalmok időnkén meggyulladtak, izzottak, hetekig füstölögtek, de a vizek még így, ebben a „*tótágast álló világban*” is meglátogatják a „*szikso lepte városszéli rétet*”, ha idejük elérkezik. Mert a vizek, akárcsak az elefántok – nem felejteneek. Szárcsákat, rucákat, darvakat azonban már ne keressen arrafelé senki. Csak éhes, erőszakos varjak járőröznek a szeméttelmező fölött, és alkalomadtán lecsapnak az autóútról árokba került döögökre...

Elképzelem, milyen boldog megnyugvással dőlt hátra székében Attila, amikor tücsökzenéjét befejezte. Egy jól sikerült alkotás világra segítése nemcsak megkönnyebbülés, de jelentős elégtétel is. Elsősorban önmagának tartozik vele a mester, s csak aztán az olvasónak, de ebben a körben is – mindehhez elötte a kárpátaljai gyökerű olvasónak. Mert, ugye, úgy vagyunk vele, hogy amíg nem létezik valami később keletkező, fontos kulturális érték, eszünkbe nem jutna, hogy szükség lenne rá. Miután azonban meg lett teremtve, csak üresség tátongana helyén, ha megmásíthatatlanul visszavonná Valaki. Mintha bekötött szemmel, kikapcsolt érzékekkel haladt volna végig az ember drága gyermekkorán, mintha a megszállt Beregszásznak, a szétlőtt Budapestnek csak potyautas porát, füstjét hozta volna magával a jelenbe, azt is teljes hiábavalósággal.

A könyvet ugyan letettem, de nem tettem el. Maradjon csak kezem ügyében, ha újabb kérdés merülne fel bennem. Lámpámat eloltja az éjféli, a leeresztett redőny kizárja a szobámba tolakodó holdat. Alhatnék, de nem lelem a hozzá vezető ösvényt, mert manapság az álmat is drágán mérik errefelé. Fejemben lassú zsibongás támad, az óramutató finoman csattanó lépései egyre sűrűsödnek, míg teljesen eltűnik közülük a csend. Hol erősödő, hol halkuló zizegés teszi próbára meszesedő dobhártyámat, ám egy idő után egyértelműen felismerem benne a tücsökzenét. Az ötvenes évek hétpróbás tücskei muzsikálnak. Vagy csak azok szellemei?